

МИЛИЋ Ф. ПЕТРОВИЋ

**ЈУГОСЛАВИЈА – ВЕК ПОСТОЈАЊА,
ОД УЈЕДИЊЕЊА ДО РАСПАДА
Париз, март–мај 1998.**

Музеј за савремену историју и међународну библиотечку документацију (Musée d'histoire contemporaine BDIC) из Париза приредио је и 19. марта 1998. године у главном граду Француске отворио изложбу под називом *Југославија, век постојања – од уједињења до распада*. Део експоната за изложбу уступиле су установе културе из Југославије: Историјски музеј Србије, Музеј савремене уметности, Музеј града Београда, Архив Србије, Архив Југославије и Народна библиотека Србије, као и одговарајући број сличних установа из новостворених држава на тлу претходне Југославије. Идеја за изложбу, концепција експозиције, одбир и презентација експоната, израда каталога, плаката и друго, дело је француског Музеја за савремену историју, односно комесара изложбе (Ив Томић и Лоран Жерверо). Иначе, овај музеј је у ресору Министарства за образовање Француске, које је, уз спонзоре, и финансирало ову изложбу.

Музеј за савремену историју и изложбена поставка о Југославији смештени су у Дому инвалида у Паризу (Hotel National des invalides), у коме се налази и Војни музеј Француске и земни остаци Наполеона Бонапарте и неких његових војсковођа. Изложбени простор је невелики и не баш најповољнији за овакве намене, што је условило редукцију и распоред изложбеног материјала.

Поставка изложбе конципирана је у четири дела:

1. Југословенски простор до 1914. године, укључујући и балканске ратове и Први светски рат;
2. Краљевина СХС – Краљевина Југославија 1918–1941;
3. Други светски рат у Југославији;
4. Социјалистичка Југославија од 1945. године до данашњих дана.

Поред краће уводне легенде за сваки наведени део изложбе постоје и додатне информације (подлегенде) са невеликим текстом о појединим темама и одговарајућим картама о државном устројству, етничком саставу становништва и др.

На изложби је презентовано око 260 различитих музејских, архивских и других предмета: фотографије, плакати, ликовна дела, знамења, скулптуре, старе разгледнице, предмети из области етнологије и примењене уметности и друго. Комбинацијом предмета различитог садржаја настојало се да се дају основне информације о југословенском простору у XX веку. При избору материјала водило се рачуна да се подједнако прикажу простори свих бивших југословенских република, независно од историјских процеса, улоге и доприноса сваке од њих у вези стварања, развоја и разградње Југославије. С обзиром да је Музеј образовног типа, у самој концепцији изложбе приоритет је дат информативном, образовном и уметничком аспекту и то доминира над историјском компонентом. Уочљиво је и потпуно изостављање презентације неких битних историјских процеса и догађаја. На пример, нису уопште приказана ратна збивања на овим просторима, тако да просечан посетилац не може да прати, а још мање да разуме, оружана дејства у Првом и Другом светском рату, која су и те како битна за стварање југословенске државе како оне 1918, тако и 1945. Нема приказа политичких процеса, уставног устројства, конкордатске борбе из 1937, мартовских догађаја из 1941. године, промене друштвено-политичког система после Другог светског рата. Нема ни објашњења о збивањима у вези са Информбиром, увођењу радничког самоуправљања, „децентрализацији власти“ и почетку разградње Југославије. Међутим, ови процеси су ипак у извесној мери обрађени у каталогу изложбе, чиме су, донекле, наведени пропусти превазиђени.

Може се рећи да је ова изложба превасходно документарно-информационог, а мање историјско-фактографског садржаја. У складу са тим су и предметне легенде, које су кратке и дају најосновније фактографске податке о самом предмету, а без објашњења и повезивања чињеница и збивања. Легенде и изложени предмети нису обележени редним бројевима, што отежава сналажење при разгледању изложбе. Доста простора је дато приказивању друштвено-економског живота и уметничких кретања, посебно када је у питању српски културни простор (надреализам, дадаизам, зенитизам...).

Промена династије у Србији (1903) узета је као преломни догађај за приказивање југословенске прошлости у XX веку. Први изложени експонат је „Дисов град”, уље на платну Мирка Рачког из 1906. године. Истакнуто место потом су добили портрети Петра I Карађорђевића (Урош Предић) и Николе Пашића (Теодор Швракић). Одмах иза њих су фотографије и застава комита из Македоније, делови ношње и украсни предмети из Македоније и Босне и Херцеговине и разгледнице градова. Доста простора је дато атентату у Сарајеву 1914. године и француским новинским извештајима и коментарима да ли ће доћи до рата, да ли ће Аустро-Угарска напasti Србију и сл. Након тога дају се фотографије друштвеног живота у Србији, мобилизације и повлачења. Уместо ратних операција, које нису биле предмет обраде и презентације на изложби, дата је слика српске владе приликом проглашења Нишке декларације 1914. године (рад Боривоја Раденковића), фотографија потписника Крфске декларације (1917) и фотографија о проглашењу уједињења Срба, Хрвата и Словенаца (1. XII 1918). У овом делу дат је и део пропагандног материјала из оног доба: поштанске марке „Мученичка Србија и Црна Гора”, плакати „Српски дан 25. VI 1916” и „Кренимо у помоћ српским заробљеницима”, поштанске карте са ликом краља Николе I Петровића и краља Петра I Карађорђевића, „који се бори против варвара”, подругљиви цртеж „Ево ти метак Црногорче”, који приказује аустроугарског војника који гура црногорском војнику топовску гранату у уста...

Приказивање периода између два светска рата почиње плакатом из 1920. године „Гласајте за комунисте” и заставом Хрватске сељачке странке, на којој је исписан текст: „Будимо своји; Своји на своме; Бранимо сложно, хрватски дом.” Изнад на зиду су медаљони са ликом краља Александра и краљице Марије Карађорђевић и слика Стјепана Радића на одру, после атентата у Народној скупштини (рад Томислава Кризмана из 1928). Уочљива је доминантност наведене слике, а тиме и овог догађаја. Даље следе фотографије о привредном и друштвеном животу у Македонији и Србији и пуковска застава војске Краљевине Југославије са текстом: „Са вером у бога, за краља и отаџбину.”

На неколико фотографија мањег формата приказан је долазак краља Александра Карађорђевића у Марсеј, његова погибија и сахрана 1934. године. Просечно информисај посетилац мора да примети да се у исти ранг стављају личности краља Александра и Стјепана Радића и њихова убиства. У продужетку се дају карактеристични плакати из то-

га доба: Чувајте Југославију, Вечна једна Југославија... а одмах затим и фотографије Милана Стојадиновића са Мусолинијем и Хитлером, изнад којих доминира слика новог хрватског вође Влатка Мачека (рад Оскура Јелачића). У посебној витрини изложен је полицијски картон са фотографијама Јосипа Броза Тита из 1928. године, на основу података из општине Загребачко село, у коме је убележено да је рођен 13. марта а не 25. маја 1892. године.

У делу о Другом светском рату доминира пропагандно-илустративни материјал окупаторске провенијенције (плакати, цртежи и фотографије) са антикомунистичким, антируским, антиенглеским и антимасонским садржајем. Истакнуто место дато је потерницама – плакатима којима су Драка Михаиловић и Јосип Броз Тито учењни на 100.000 рајх марака у злату, затим плакатима о стрељању комуниста, устанку у Македонији. Изузетно мало података је дато о Јасеновцу, једном од највећих и најстрашнијих стратишта у поробљеној Европи. Изложен је само један цртеж – план Јасеновца, испод кога је кратка легенда о овом концентрационом логору, али без икаквих података о броју и порескул жртава, а и њиховим егзекуторима. На фотографији су и заточеници логора на Бањици у тренуцима одмора, као да се не ради о логору смрти, у коме је убијено око 80.000 људи. У истој витрини приказани су припадници усташког и четничког покрета (фотографије и знамења Анте Павелића и застава четника Драже Михаиловића). И овде недостаје било каква информација о карактеру ових покрета.

У последњој просторији изложен је материјал који се односи на период од 1945. до данашњих дана. На самом улазу су биле и слика Јосипа Броза Тита (радови Бориса Калина и Станета Кумара) и застава социјалистичке Југославије. У витрини је чланска књижица Савеза комуниста Југославије и фотографије Тита у часовима одмора и приликом сусрета са Насером, затим ручни рад – поклон жена Титу и плакати и други материјали који илуструју културне, привредне и друге активности.

На почетку приказа периода насиљне разградње Југославије у легенди су дати само најосновнији подаци о називу, површини и броју становника нових држава насталих од претходне Југославије. Преостали простор заузима пропагандно-илустративни материјал о Сарајеву од 1992. до 1995. године. Уочава се заједничка фотографија Радована Карадића и Алије Изетбеговића и мања фотографија Слободана Милошевића, испод које је констатовано да се ради о човеку године у Југославији.

славији 1989. године. Даље следе две фотографије о борбама код Карловца и Винковаца, али опет без података ко су учесници сукоба. Осим ове две фотографије, података и материјала о отпору српског народа и постојању Републике Српске Крајине на изложби нема. За неупућене остаје утисак да борбе и потом изгона српског народа из Хрватске није ни било. Других података нема ни о Републици Српској и српском народу у Босни и Херцеговини. Овај пропуст унеколико је надокнађен у каталогу изложбе. Последњи експонат на изложби је албанска застава са написом: „Косово – република” и датумом 2. VII 1990. године, и опет, доследно усвојеном принципу, без објашњења.

Музеј за савремену историју и међународну библиотечку документацију Француске, који је надлежан за период француске историје после 1870. године, уложио је огроман напор и средства да на специфи-чан начин прикаже југословенски простор у XX веку. Може се рећи да ова изложба, без обзира на празнине у погледу обраде неких важних историјских процеса и догађаја, има своју несумњиву информативну и документарну вредност. Као таква, она је пре свега намењена францу-ској публици, али и другим посетиоцима из иностранства. Њена вред-ност је и у томе што је то, колико нам је познато, прва изложба о прет-ходној Југославији коју је припремила и реализовала једна страна земља. Она на свој начин приказује настанак, трајање и поништавање једног независног земље у Европи и свету. У том смислу, посебну (трај-ну) вредност има каталог изложбе. Ради се о обимној и богато илустри-ваниј публикацији од 320 страна, већег формата, која текстом и слика-ма (око 650 илustrација) презентује историју Југославије, њено стварање, развој и потом разградњу, како је види француска историо-графија.

У уводном делу и седам поглавља каталога обрађена је историј-ска прошлост југословенских народа.

Увод садржи следеће прилоге: Митови и речи, Како се чита историја Јужних Словена; Југословенски простор од средњег до XIX ве-ка; Различитости градова и крајева; Развој граница до стварања Краљевине СХС; Свакодневни живот; Национални покрети СХС у XIX веку; Покрет за национално ослобођење Македоније; Југословенска идеја: од идеје до стварања Краљевине СХС; Балкански ратови.

У првом поглављу – *Први светски рат*, обрађене су следеће те-ме: Атентат у Сарајеву; Сарајевски атентат и Први светски рат на про-

стору будуће Југославије; Француски војници на српском ратишту 1915–1919.

Друго поглавље – *Формирање Југославије и прва југословенска држава 1918–1941.*, садржи следеће прилоге: Краљевина СХС – тешкоће изградње југословенског јединства; Атентат на Стјепана Радића и убиство краља Александра Карађорђевића у Марсеју.

У трећем поглављу – *Дезинтеграција прве Југославије и Други светски рат*, садржани су следећи прилози: Југославија и Други светски рат; Устанички режим, Српска сарадња и четнички покрет; Тито и отпор.

У четвртом поглављу – *Комунистичка Југославија 1945–1991.* су следећи прилози: Прекид са Сталјином и Коминформом 1948; Титоизам – порекло и пронаст; Специфичност југословенског економско-социјалног система, утицаји југословенског самоуправљања у Француској; Социјално-економска и политичка криза у 1980. години; Албанско питање у Југославији; Југославија – земља сеоба и Југословенси у Француској.

Пето поглавље – *Социјалистичка Федеративна Република Југославија од уједињења до независности*, садржи следеће прилоге: Историја Босне и Херцеговине од 1945. до почетка конфликта; Федеративна чланица Република Хрватска 1945–1991; Македонија; Црна Гора – стварање или препознавање; Србија – отварање српског питања у комунистичкој Југославији; Словенија – сецесијом до ослобођења.

У шестом поглављу – *Ратови од 1991–1995. године*, дају се прилози: Рат за разбијање Југославије; Представљање југословенског конфликта у француским музејима.

У седмом поглављу обрађено је: Облачење и кићење код јужних Словена; Архитектура и дизајн; Историјска авангарда – дадаизам, зенизизам и надреализам; Фотографије у Македонији између два светска рата; Уметност у Сарајеву за време опсаде 1992–1995 – лепи цртежи из прљавог рата; Цртани фильм и рат у бившој Југославији. На крају су дате политичке, административне и етничке карте из 1914, 1921, 1929, 1939, 1941. и 1945–1991. године. Посебан прилог чини хронологија до-гађаја од 1903. до 1992. године и Ратна хронологија 1990–1995. године.

Као што се из садржаја види, у каталогу је приказан југословенски простор од средњег века до 1995. године. Аутори су настојали да на основу расположивих података пруже ширу и релативно уравнотежену слику и укажу, по њиховом мишљењу, на основне појединости које су довеле до стварања Југославије и потом до њене разградње. Иако је до

распада југословенске државе дошло, ипак се настојало да се прикаже да њено 70-годишње постојање није било узалудно, јер је на многим пољима оставило видне трагове. Њена судбина је, према ауторима каталога, била да разбије 45-годишњи мир у Европи, али нису објаснили зашто је до тога дошло и ко је стајао иза ових процеса. Један од комесара изложбе, Ив Томић, о концепцији изложбе каже: „Уз политичку историју тог простора, хтели смо показати и њен културни аспект. Југословенско тло не чине само криза и ратови, већ, иако је углавном то сељачка земља, има много стваралаштва и других вредности, са великим бројем уметника и у сваком уистину савремених гледања и опредељења.“

Посебне странице посвећене су односу Југословена са Француском, при чему је наглашено да је њихов удео у француском становништву врло мали. Од укупног броја досељених Југословена, 70% су Срби. У вези са тим указује се да везе Срба и Француза датирају од XIX века, од када се велики број Срба школује у Француској.

Каталог је ликовно и графички изванредно обликован и штампан на квалитетном папиру и у пристојном тиражу. С обзиром да се ради о обимној публикацији, предстоји њено детаљно ишчитавање и аналитички приказ виђења југословенског простора од стране аутора и организатора изложбе.

Само отварање изложбе протекло је на уобичајен начин, без званичног протокола и пригодних говора. Након разгледања изложбе представници Музеја за савремену историју су у неформалном обраћању посетиоцима указали на концепцију и садржај изложбе. Изложба ће бити накнадно медијски пропраћена у средствима информисања.

Отварању изложбе присуствовале су званице из француског културног и јавног живота. Од стране Амбасаде СР Југославије присуствовао је први секретар господин Ранко Милић, аташе за културу Југословенског културног центра у Паризу госпођа Гордана Глишић-Јелхричко и потписник ових редова, као координатор ове активности у Југославији. На сличан начин биле су заступљене и друге бивше југословенске републике. Из контакта са представницима музеја из наведених средина сазнајемо да је једна од главних преокупација музеја са бивших југословенских простора измена сталних музејских поставки у складу са садашњим друштвено-политичким и економским приликама у тим државама, што је већина тих музеја већ и урадила.

Изложба о претходној Југославији била је отворена за посетиоце до краја маја 1998. године.